

MERENKURKUN SAARISTOSSA VAIN MUUTOS ON PYSYVÄÄ

Eero Murtomäki

Merenkurkku muodostaa Pohjanlahteen madaltuvan kapeikon, joka erottaa Perämeren Selkämerestä. Suomen Valassaarilta Ruotsin puoleiseen Holmögadiin on vain hieman yli 20 kilometriä. Jokien makea vesi laimentaa suolapitoisuuden 3,5-4 promilleen. Joskus Tanskan salmien kautta tullut Pohjanmeren suolaisemman veden pulssi tuo turskia muutamaksi vuodeksi Merenkurkuun saakka.

Lyhyt merimatka mahdollistaa pohjoisessa pesivien lintujen, kuten piekanojen, sinirintojen, lapinkirvisten ja joidenkin kahlaajien poikittaismuuton. Myös paljon kurkia ylittää Merenkurkun jatkaen kevätmuuttoa Ruotsin puolta ja palaten syksyisin Suomen rannikkopeltojen kokoontumakeskuksiin. Hirvet ja metsäkauriitkin pystyvät uimaan kapeikon poikki.

Rahtilaivaliikenne ohjataan Merenkurkun läpi Ruotsin Holmön kahtapuolen, missä väyläsyvyys on 20-30 metriä. Suomen puoleinen merialue on saarten, luotojen ja karikoiden rikkomaa. Veden syvyys on enimmäkseen alle 10 metriä.

Merenkurkulle tyypillisiä ovat veden korkeusvaihtelut. Matalimmillaan meri on keväisin pitkien korkeapainejaksojen ja pohjoistuulen vallitessa, mutta myös kesällä vesi voi laskea paljastaen lahdenperät halkeilevaksi mutakoksi ja kymmeniä metrejä rantakivikkoa. Syksyn matalapaineisiin liittyvillä etelämyrskyillä vesi voi kohota yli puoli metriä vuorokaudessa ja aallot huuhtovat saarten rantametsiä. Suurin mitattu korkeusero on kaksi metriä.

Viime jääkauden 3-4 kilometriä paksun jäämassan painama maankuori kohoaa yhä 8,5 millimetriä vuodessa. Suurimman saaristokokonaisuuden, Raippaluoto-Björkön pinta-ala lisääntyy joka vuosi noin 36 hehtaaria.

Suomen puolen uloimman saariryppään Valsörarna/Valassaarten nimen arvellaan liittyvän saarten muotoon. Ne nousevat merestä kuin valaan selkä. Valassaarten ulkopuolella voi kyllä joskus nähdä Itämeren lajistoon kuuluvan pyöriäisen, mutta ei tiedetä onko se vaikuttanut nimenantoon. Sisämaan suomalaiskylillä on ollut Merenkurkussa hylkeenpyynti- ja kalastusalueita jo esihistoriallisena aikana. Ruotsalaisasutus levisi Pohjanlahden itärannikon puoleiseen saaristoon vasta 1100–1300-luvuilla. Valsörarna on muinoin voinut olla ulkomeren saalistusalueista sopimisen paikka, jossa ne on ratkaistu jonkinlaisilla vaaleilla.

SUNDOMINLAHDEN FLADA

Pohjanmaan rannikolla 1940-luvun alussa syntyneelle läheinen suhde mereen oli selviö jo lapsuudessa. Uimapaikkamme sijaitsi Vaasan Kaupunginselän jatkeena olevan Sundominlahden Abborö/Ahvensaassa. Sinne pääsi kuivin jaloin. Vain meriveden ollessa korkeimmillaan tie jäi veden alle. Ongimme 'appuroita' ja sukeltelimme korkeilta vesikiviltä, jotka nykyisin ovat kymmenkunta metriä kuivalla maalla.

Kansakoulupoikana olin jo kiinnostunut linnuista. Retkeni suuntautuivat yhä useammin Sundominlahden perukalle, jonka nimi oli Flada. Avovesi päättyi järviruovikkoon, joka levittäytyi Laihianjoen suiston molemmille puolille muodostaen neliökilometrin laajuisen vaikeasti läpäistävän kosteikon. Maanviljelysinsinööripiirin Hullu-Jussi kaivinkoneella ojitettiin ja pengerrerettiin ruokoalueen ympäristöä syvin kaivannoin. Ehdin juuri näkemään sinisuohaukat, jotka palasivat keväällä lentelemään soistuneen pesäpaikkansa ylle, ennen kuin ne katosivat lopullisesti.

Maakunnan peltojen tulvasuojelun vuoksi parannettiin ruoppaamalla myös laiskasti virtaavan joen suistoa. Tehdyt työt aiheuttivat Sundominlahden veden voimakkaan happamoitumisen. Kahden pikkukylän, Bolotin ja Munsmon harjoittama lahnan kutupyynti loppui ja kymmenet ruuhet jäivät vain syksyn sorsastusajan käyttöön. Tuskin kenellekään jäi epäselväksi mistä rehevöityminen ja kalakato johtuivat. Kesti puoli vuosisataa ennen kuin kalasto jonkin verran elpyi, mutta se koski vain haukea ja ahventa. Lahna ei enää palannut kutemaan ruovikon rajaan.

Sinisuohaukkoja ja kalakatoa lukuun ottamatta tulvasuojelu- ja maanparannustöillä ei ollut välittömästi näkyvää vaikutusta fladan muuhun elämään. Ruovikko oli riittävään laaja ruskosuohaukkaparille. Naurulokkien yhdyskunta pysyi omalla alueellaan. Nokikanat ja heinäisorsat pesivät ruokojen kätkemissä vesikoissa. Piisamiä rakentamia pesäkekoja oli paljon, vaikka eräs metsästäjä pyydysti ahkerasti noita turkiseläimiä raudoilla. Jollakin varhaisista linturetkistä näin elämäni ensimmäisen laulujoutsenen, mutta se pysyi kauan ainoana havaintona. Vasta 1970-luvulla lahdenperukan sulaan alkoi kerääntyä keväisin kymmeniä, sitten satoja muuttavia joutsenia ruokailemaan ja levähtämään. Pian myös nuoret 'luppokurjet' löysivät ravinteikkaan alueen kesänviettopaikakseen.

Maan kohoamisesta johtuva veden madaltuminen luo uutta kasvualaa järviruo'olle ja kaislalle, joita on jo tuppaina Kaupunginselälläkin. Ruovikko kuivuu takareunaltaan ja alkaa kasvaa pajua ja harmaaleppää. Kun naurulokkien pesimäalue metsittyi, yhdyskunta hupeni muutamaan pariin. Täydellinen arvoitus on piisamiä katoaminen. Syyksi epäillään minkkien ja merikotkien lisääntymistä tai tautia, joka tuhosi koko Merenkurkun piisamikannan. Uudet lintulajit, kuten kanadanhanhi ja valkuposkihanhi, uivat lahdelta ja laiduntavat Vaasan rannoilla ja puistoissa. Viimeisimmän aluevaltauksen ovat tehneet merimetsot kansoittaen kaupungin edustalla olevan saaren.

Jos he, jotka liikkuvat fladalla aikuisina silloin kun itse olin nuori poika, näkisivät ympäristön muutoksen, heidän olisi vaikea tunnistaa aluetta samaksi. Heidän fladansa paikalla on laaja pelto, jota reunustaa syvin kaivannoin kuivattu vartevaa koivua ja kuusta kasvava metsä.

”OI NIITÄ AIKOJA..”

1950-luvun lopulla pääsin Vaasan lintukerhon noviisina kokouksissa tutuiksi tulleiden vanhempien jäsenten mukana talviretkelle Merenkurkun ulkosaaristoon. Rannikon matalien lahtien ja sisäselkien nuorelle retki oli maailmankuvaa avartava siirtymäriitti.

Pohjoiseen levittäytyvä rannaton ulappa antoi ennen kokemattoman vapauden tunteen. Määränpäämme oli viimeinen metsäpeitteinen saari, Lappören, jonka rantaa lähestyessämme sen pohjoispäästä paljastui pieni harmaahirsinen ”fiskarbastu”. Jätimme sinne reput ja hiihtelimme saaren metsissä ja lammilla päivän valoisan ajan. Näimme teeriä ja urpiasparkkia. Minulle näytettiin myös kaksi lumen peittämää kalasääskien latvapesää.

Kun alkoi hämärtyä, palasimme majalle ja sytytimme tulen sen avotakkaan. Polttopuuna oli vain rantavyöhykkeeltä katkomaamme harmaaleppäkeloa, mutta se paloi hyvin. Ilta kului eväitä syöden, kahvia ja teetä juoden ja rupertellen minun pysyessäni enimmäkseen kuunteluoppilaana. Huolimatta ahkerasta tulenpidosta ei hatara maja lämmennyt juurikaan nolla-asteen yläpuolelle, sillä seinähirsien raosta lattialle pölynyt lumi ei alkanut sulaa.

Katonrajaan tehdyllä makuuparvella, jonne kiipesimme tikkaita yöksi, saattoi olla asteen pari lämpimämpää, mutta muistan silti palelleeni ohuessa makuupussissa. Myöhempien aikojen pakkasenkestävistä pusseista ei kukaan osannut edes nähdä unta.

Tutustuminen saaren erämaisen koskemattomaan luontoon oli niin mieleenpainuva elämys, että tiesin palaavani sinne usein.

Seuraava kerta tulikin jo toukokuussa meren avauduttua. Liityin kahden lintukerholaisen mukaan. Kumpikin heistä oli aktiivinen luontovalokuvauksen harrastaja. Toisesta tulikin minulle oppimestari, jonka tiedot ja taidot auttoivat elämänurani ensiaskelissa.

Lähdimme Vaasasta veneellä. Ajoimme läpi sisä- ja välisaariston. Rannoille rakennettuihin kesämökkeihin – niin sanottiin – voisi evakuoida koko kaupungin asukasmäärän. Alaskatin leveän salmen jälkeen käännyimme kohti Raippaluodon ja Björkön välistä siltaa. Sen alitettuaamme matka jatkui suojaisempaa sisäreittiä. Suuntana Lappörenin ja Slåttskärin välinen Lapposund puikkelehdimme pitkäomaisten paljaiden luotojen välitse karkottaen lentoon isokoskeloita, pilkkasiipiä, telkkiä ja tukkasotkia. Tuolloin vain geologit tiesivät yhdensuuntaisten kivikasaumien olevan viime jääkauden sulamisvesien muodostamia De Geer- tai pyykkilautamoreeneja. Vain yhdellä niistä kasvoi joitakin koivuja ja pihlajia.

Nykyisin näkymä, jota voi katsella Saltkar-näkötornista, on muuttunut yhtä paljon, kuin tuolloin 16-vuotias poika elettyään 74-vuotiaaksi harmaapartaiseksi mieheksi. Moreeneille on kasvanut puusto, koivuja, pihlajaa, harmaaleppää ja jokunen tuuheaokainen lyhyt kuusi. Kesäisin kivikoiden päälle karikkeesta ja lahonneista kasveista kertynyt maa puhkeaa kymmenien lajien kukkaloistoon. Korkeimmalle kohottautuu komea meriputki. Kauas näkyviä ovat myös vahvasti lemuava mesiangervo, merivirmajuuri ja pietaryrtti. Tuulessa huiskii merelliseen ympäristöön sopeutunut peltovalvatti. Värikämpänä loistaa tiheinä ryhminä kasvava rantakukka. Maan tasalla näkee ruohokannukkaa, vilukkoa ja sammaloituneilla paikoilla jopa metsätähtiä. Heinäkasveista yleisin on pikkulauha, mutta botanisti tunnistaa myös pohjanlahdenlauhan. Rantakivikoissa lähellä vesirajaa viihtyy kallismarjainen tyrnipensasto. Kaikkien kasvien luetteleminen

vaatitsi oman lukunsa.

Kapeasta salmesta pääsimme Lappörenin länsipuolen lahteen. Sen pohjukasta vei polku niityille, jossa oli lautarakenteinen pieni mökki, johon saimme majoittua. Emme kuitenkaan olleet ensimmäisiä ”stadibugeja”, jotka kuljeksivat saarella etsimässä kohteita valo- ja elokuvaamista varten. Meitä aikaisemmat saaren tuntijat olivat rakentaneet hirsistä valokuvauskopin purolle, jota kalat nousivat merestä kutemaan sisäjärveen.

Tuossa matalassa piilossa istuin lintujen kuvaukseen erikoistuneen toisen toverini kanssa katsellen ja kuunnellen särkiä pyydystäviä kalalokkeja, joiden yhtäkainen lento-ohjelma ja viiltävä varoituskiljunta voisi minä hetkenä tahansa ennakoida merikotkan tuloa. Meidän jälkeemme puron löysivät nuoremmat luontoharrastajat ja hekin saivat kopperosta unohtumattomia kokemuksia ja valokuvia.

Sammalkattoisen rakennuksen hirret ovat vuosikymmeniä sitten maatuneet ja sen paikalla kasvavat purolehdon saniaiset. Jäljellä ovat vain myöhempien aikojen kuvuksille ja tutkimuksille suuntaa antaneet mieluisat muistot.

Teimme päiväretken uloimmalle saariryhmälle, Valassaarille. Toverini tiesivät Olavi Hildenin työstävän siellä paraikaa lintututkimuksiaan. Kohtasimme valkoiseen anorakkiin sonnustautuneen miehen pienen kalasaunan edustalla. Heinikosta pyrähti lentoon jokin lintu. Hilden nosti kiikarin silmille ja totesi: *Anthus cervinus*. Tuntee tuosta tsiit-tsiit äänestä. Kotona tarkistin kyseessä olleen lapinkirvisen. Näimme myös sinirintoja, joiden muuttomatkan Lappiin keskeytti ruokailutauko. En ollut vielä päässyt käymään Lapissa, mutta kerrottiin Valassaarten moreeniselänteiden maanmyötäisine katajineen, variksenmarja- ja varpukasvustoineen muistuttavan tunturimaisemia.

Tutkijan käyttämä vaatimaton maja tunnettiin sittemmin Hildenin kämppanä. Minäkin ehdin asustella siinä useita kertoja ennen kuin katto romahti ja seinät luhistuivat lahoavaksi hirsikasaksi. Paikalta voi vielä löytää heinikkoon peittyviä piisin tai savupiipun tiiliä ja jonkin nurkkakiven. *Sic transit gloria mundi*.

Saariryppäeseen kuuluvalla Mellangrynnalla sijaitsee yhä hyväkuntoinen huomattavasti tilavampi fiskarbastu, joka on nimetty Linkolan kämpäksi. Se oli tukikohtanamme Merenkurkun öljyvahingon aikana, kun ammuimme ja keräsimme pois tahriutuneita ja kuolleita lintuja, ja myös tehdessämme elokuvaa Saariston autiomajat. En koskaan tullut selvittäneeksi, kumpi veljeksistä oli kämpässä majoillut, etnologi Martti vai ornitologi Pentti?

Jonakin 1960-luvun alkuvuonna vietimme hieman nuoremman kuvaustoverin kanssa viikon tai kaksi Valassaarilla kahlaajien syysmuuttoaikaan. Lähtöön suunniteltuna päivänä vallitsi pohjoismyrsky, mutta menimme merivartioasemalle kysymään, olisiko heillä ajoa Björkön Svedjehamniin. Heillä oli, joten saisimme kyydin kunhan selviydyttäisiin aterialta. Vanhempi lähtöön valmistautuja, pesunkestävä ”skäribugi”, oli opetellut yhden lauseen suomea: Ensin me syö hyvin, sitte me keittä vaffa kaffi, sitte me nussi päälle.

Vartiovene Rautaville soveltui huonosti Merenkurkuun. Kapearunkoisena se ui syvässä ja keikkui rajusti. Jokin rysähdys karjaspäisten aaltojen lomaan katkaisi moottorista jäähdytysvesiputken. Jäimme tuuliajolle lähestyen karikoita, joihin murskaantuminen olisi ollut varmaa. Onneksi varustukseen kuului kaksi palosankoa. Meidät matkustajat määrättiin koukkimaan merivettä ja toinen vartija heitteli sitä hyttiin moottorin päälle. Ulkoisella jäähdytyksellä konetta voi pitää käynnissä ja venettä ohjauksessa pari minuuttia kerrallaan. Suomenkielinen merivartija joutui uhraamaan aalloille sekä

lounaan että aamiaisen. Aina sama juttu, hän selitti meille kalpeana. Vaikka olen tehnyt näitä hommia monta vuotta, vatsa tyhjenee, kun on merenkäyntiä. Lopulta pääsimme tuulensuojaan lahteen, jonka rannalla oli majapaikkamme Hildenin kämpä. Palasimme sinne odottamaan myrskyn laantumista.

MERIKOTKIEN TARINA – TUHON PARTAALTA MENESTYKSEEN

Vuonna 1961 löysin ensi kertaa merikotkanpesän. Siellä oli kaksi munaa, vaikka elettiin toukokuun alkua. Se herätti epäilyn, ettei niistä kuoriutuisi poikasia. Epäily piti paikkansa.

Toisen hälyttävän löydön teki ystäväni, tuleva biologi Juhani Koivusaari kaksi vuotta myöhemmin saman saaren puroilta päällisin puolin hyväkuntoisen, täysikäisen kuolleen merikotkan. Se lähetettiin Helsingin yliopiston kemian laitokselle analysoitavaksi. Kuolemaa ei ollut aiheuttanut aiempina vuosikymmeninä yleinen kiväärin luoti. Syyksi paljasti kotkan elimistöön kertynyt puunjalostusteollisuudessa ja viljan peittauksessa käytetty elohopea. Raadosta löytyi myös jäämiä hyönteismyrkky DDT:stä.

Tietomme Merenkurkun merikotkista oli tuolloin vielä kovin epämääräistä. Aloimme selvittää pesäetsinnöin kuinka monta kotkaparia saaristossa eli. Pesä löytyikin huomattavasti enemmän kuin mitä paikallinen Luonnontieteellinen yhdistys tiesi. Jopa nykyisin Vaasan kaupungin alueeseen kuuluvan Sundomin kolmella metsäisellä saarella oli pesä, joita ainakin kaksi merikotkaparia käytti vuorovuosin. Monena tarkastuskesänä vain yhdellä pesistä oli poikanen tai kaksi. Muitakin pesiä kunnostettiin ja koristeltiin, joten kotkat olivat reviiireillään. Metsähakkuiden vuoksi yksi saarista autioitui, ja kahdella muulla kotkat vaihtoivat pesäpaikan viimeiseen vanhan metsän jäänteeseen. Yksi vaihtopesä tehtiin hieman ulompana sijaitsevaan pienempään saareen.

Edelleen näiden merikotkien jälkeläiset yrittävät pesiä samoilla saarilla joskus onnistuen. 2000-luvun alussa saatiin yksi kotkapari siirtymään Sundomin kylän metsään rakennettuun tekopesään. Muutaman tuloksellisen vuoden, joiden aikana pesässä varttui kolme poikasta, jälkeen kotkat tekivät oman pesän joitakin satoja metrejä kauemmas. Lintujen tulevaisuutta varjostaa metsäalueen toiseen reunaan rakennettu tuulivoimala.

1960-luvun tilanne oli muillakin Merenkurkun metsäisillä saarilla samanlainen. Löytämistämme 22 pesästä moni oli hylätty jo kauan sitten. Kuudella reviiirillä yritettiin pesintää, mutta huonoin tuloksin. Joitakin pesiä ympäristömyrkkujen steriiliksi tekemä kotkapari yhä kunnosti. Muutamaan oli munittukin, mutta useissa tapauksissa munankuoret olivat säröilleet haudonnan aikana ja muna kuivunut tai kehittyvä sikiö kuollut. Rikkoutuneista munista ja kuorensirpaleista mitatut pitoisuudet osoittivat myrkkujen siirtyneen emosta muniin, mikä aiheutti kuoren ohentumisen. Jonkin pesäpuun alta löytyi vanha valkopyrstöinen ”lentävä ongelmajäte” kuolleena myrkkujen suuresta kertymästä johtuvaan yleiskunnon heikkouteen ja nälkään. Kun viimein kohtasi pesässä elävän poikasen, se palkitsi monien kiipeilyjen vaivat.

Ensimmäiset merikotkanpesien etsinnät oli tehty siksi, että löytäisimme soveliaan

paikan kotkien valokuvaamista varten. Samasta syystä oli jo vuosikymmenen alussa viety merenjäälle ja saarten lammille kuolleita eläimiä ja teurasjätteitä. Merikotkien uhanalaisen tilan tiedostanut Koivusaari oivalsi kuvaushaaskoille toisen käyttötarkoituksen. Ne voisivat tarjota kotkille puhdasta ravintoa talven niukimpana aikana, jolloin ne joutuivat 'polttamaan' rasvakerrosta, mikä vapautti siihen kertyneet myrkyt verenkiertoon. Toiveena oli pesimä tulosten parantaminen.

Eri puolille saaristoa perustettiin useita säännöllisesti täydennettäviä ruokintapaikkoja. Niille vietiin pääosin sikaloista saatuja itsestään kuolleiden eläinten ruhoja. Ydinryhmäämme täydentämään liittyi kaksi vapaaehtoista, jotka hoitivat ruhojen keräämisen ja tarttuivat ahkion vetoköysiin kantaakseen oman sikansa kekoon merikotkien pelastamiseksi.

Kerran kuormaan punnerrettiin kokonainen lehmä, jota toinen 'volontääri' alkoi paloitella ahkioon sopiviin kappaleisiin. Eläimen anatomian tuntemuksessa oli ilmeisiä puutteita, sillä hän iski kirveen turpeaksi pullistuneen ruhon pötsiin saaden päälleen runsaan suihkun haisevaa sisältöä. Hajuun ruhonkerääjät saivat tottua muutenkin, sillä jokin sikalan seinustalle kannettu raato oli ehtinyt hieman kypsyä. Etenkin jos edellisenä iltana oli nautittu miestä väkevämpää, voi aamiainen lentää ulos komeassa kaaressa.

Joitakin vuosia myöhemmin hakkasimme irti heikkoihin jäihin menehtyneen hirven. Ennen kuin se vietiin ruokintapaikalle veistin reisistä monta muovikassillista pakastunutta kärjestelihaa. Tietääkseni muutkin asianosaiset söivät sitä hyvällä ruokahalulla.

Merikotkareviirien kartoitus, pesien tarkastuskäynnit, satunnaisten poikasten rengastus, merikotkien uhanalaisesta tilasta kirjoittaminen ja talviruokinta aloitettiin Merenkurkussa kahdeksan vuotta ennen kuin vuonna 1973 perustettu Maailman Luonnon Säätiön merikotkatyöryhmä laati suojelusuunnitelman ja kokosi aluetyöryhmät Ahvenanmaan-, Turun- ja Merenkurkun saaristoihin. Toiminnan olennaiseksi osaksi tuli se, mitä biologeiksi valmistuneiden ystäväni johdolla olimme tehneet. Uusia tehtäviä olivat merikotkien poikasten rengastaminen aluekohtaisin värirenkain, tekopesien rakentaminen metsähakkuiden runtelemille saarille, rauhoituskilpien naulaaminen pesäpuihin, maanomistussuhteiden selvittäminen ja pesimäalueiden rauhoituksesta neuvottelu sekä kansainvälinen yhteistyö. Merenkurkun työryhmän käyttöön saatiin myös säätiön vene ja moottorikelkka.

Ahkerasta talviruokinnasta huolimatta merikotkien pesimätulokset vain heikkenivät. Merenjäille raahatut eläinruhot hupenivat korppilauman ja harmaalokkien vatsoihin. Jos kuitenkin maltoi pysytellä piilokojussa siihen saakka, kun haaskalinnut lähtivät ja ilta hämärtyi yöksi, voi joskus nähdä yksinäisen merikotkan tai pariskunnan kääntelemässä nokittuja luurankoja.

Huonoin vuosi oli 1975. Merenkurkussa munintavaiheeseen pääsi vain kolme paria, mutta yhtäkään poikasta ei kuoriutunut. Vaikutti jo siltä, että paikallinen kotkapopulaatiomme oli tuhoon tuomittu. Vuosikymmenen lopulla masentava tilanne alkoi kuitenkin kohentua. Yhä useammasta pesästä rengastettiin poikanen. Muutamalle kauan sitten autioituneelle reviirille asettui uusi merikotkapari. Talvisin ruokintapaikoilla näki useampia nuoria merikotkia. Vanhojen kotkien lisääntymiskyvyn parantumisen ohella ruokinta osoittautui tärkeäksi avuksi nuorille kotkille niiden elämän ensimmäisenä kriittisenä talvena. Toiveikkuutta herätti myös koko Itämeren valuma-alueella voimaan astunut ympäristömyrkkujen käyttökielto.

Merenkurkussa pesintöjä epäonnistui silti enemmän kuin Ahvenanmaan ja Turun

saaristoissa. Tämä johtui autoteiden rakentamisen jälkeen tehostuneista saaristometsien avohakkuista ja ojituksista, jotka – vaikka rauhoituskilvellä varustettu pesäpuu olisi jätetty kaatamatta – häiritsivät pesinnän aloittamista tai keskeyttivät alkaneen haudonnan. Merikotkien raskaille pesille tarpeeksi vankkaoksisista petäjistä alkoi olla pulaa.

Monen reviirin tilaa kohensivat suojeluohjelmaan kuuluvat tekopesät. Niitä voitiin rakentaa toistaiseksi säästyneiden metsäpalstojen nuorempiinkin puihin. Viidessäkymmenessä tekopesässä tuotti pian jälkeläisiä kolmannes Merenkurkun kotkista. Yhdessä alkuperäisistä suojelutavoitteista kuitenkin epäonnistuttiin. Vuonna 1998 tehdyssä inventoinnissa vain kaksi pesistä oli suojellulla alueella ja 38 paria pesi käyttöuhan alaisissa metsissä.

Yllättävintä oli kuitenkin arkoina pidettyjen merikotkien nopea sopeutuminen elinympäristön muutoksiin ja saariston hyöty- ja virkistyskäytön tuottamiin häiriöihin. Metsäautotieltä tehty pisto rannan kesämökille voi viedä läheltä pesäpuuta, mutta merikotkat eivät hylänneet pesää. Ne rakensivat pesiä myös hakkuun keskelle jätettyihin siemenpetäjiin, koivuihin tai haapoihin, vaikka ne näkyivät kauas joka suuntaan. 2000-luvun puolella pesiviä pareja alkoi levittäytyä saariston ulkopuolellekin, jopa sisämaan järville.

Merikotkakannan vahvistuttua rohkeimmatkin odotukset ylittävälle tasolle on talvi-ruokintapaikkojen ylläpito käynyt tarpeettomaksi. Merenkurkkuun on jäänyt vain yksi paikka tutkimukseen liittyviä havaintoja ja toimenpiteitä varten. Tarkkailukojusta 'luetaan' kaukoputkella ruokailevien kotkien värirenkaat ja syntymäajan kertovat numerot. Merenkurkun kotkien lisäksi vierailijoita tulee Suomen ja Ruotsin Lapista, Baltiasta ja Kuolan niemimaalta saakka.

Hänelle, joka 1960- ja 1970-luvuilla värjötteli pakkasen ja tuiskujen armoilla ruokintapaikkojen tuntumaan kyhättyissä kopperoissa tai lumeen kaivetuissa valkoisella kankaalla naamioiduissa teltoissa näkemättä ainoatakaan merikotkaa, vuorokauden vietto tutkimuspaikalla on kuin valveunta. Aamuhämärästä iltahämärään ruokasalle lentää ja siltä poistuu kymmenittäin merikotkia, valkopyrstöisiä konkareita ja nuoria rämäpäisiä monen ikäluokan edustajia.

WWF:n merikotkaorganisaation ensimmäisen sukupolven veteraaneista moni on harmaapartainen ukko, joka suosiolla luovuttaa poikasten rengastukset nuoremmille ja vetreämmille miehille. Minä en koskaan tehnyt rengastuksia, mutta valo- ja elokuvaajana kiipesin myös pesille. Ennen sitä asetin kameran valotusajan 1/60 sekuntiin, himmensin objektiivin aukoksi 11 ja säädin laajakulmaobjektiivin tarkennuksen yhteen metriin. Latvassa oli yhdellä kädellä pesää kannattavasta oksasta kiinni pitäen kurotuttava taaksepäin kunnes kuva etsimessä näytti terävältä. Kameran säätöjen muuttamiseen olisi tarvittu kolmas käsi.

Merenkurkussa pesien tarkastaminen oli kauan 'kuolemaa halveksivan' Juhani Koivusaaren työnä, sillä rengastuslupa oli vain hänellä. Pesällä täytyi useimmiten pysyä pelkätään jalkojen varassa. Kumpikin käsi tarvittiin poikasten punnitsemiseen, mittaamiseen ja rengastukseen. Minkäänlaisia turvavarusteita (lukuun ottamatta vyötäisille sitaistua köydenpätkää, jonka pahimmissa paikoissa voi kiinnittää oksaan tai ohuen latvan ympärillä) tai 'tolppakenkiä' ei ollut. Oksattomat rungot noustiin silppuamalla. Voi pitää ihmeenä tai varjeluksena, ettei yksikään alkuvuosien rengastaja pudonnut.

Nyt pesien tarkastajia on useita ja he toimivat kahden miehen ryhminä. Kiipeilyvarustus on kunnossa ja sen käyttö huolellista. Putoamisvaara on täysin eliminoitu.

Turvaliiveissä on kaksi karbidihaalla varustettua tukevaa hihnaa, joita heitetään vuoro-
tellen puun ympäri ja kiinnitetään liivissä olevaan renkaaseen. Ei edes ylempänä oksis-
tossa olla ilman hihnan varmistusta. Vain toinen mies kiipeää pesälle ja laskee poikaset
yksi kerrallaan pussitettuna köydellä maahan, missä toinen suorittaa asiaan kuuluvat
toimenpiteet turvallisesti. Sen jälkeen poikanen pääsee pussikyydillä takaisin pesään.

Yli 40 vuotta kestänyt merikotkatyöryhmien uurastus on suomalaisen luonnon-
suojelun menestystarina. Se jatkuu yhä uusin miehin ja muodoin, kuten kotkiin kiinni-
tettävien sateliittipaikantimin, joiden avulla selvitetään vaelluksia ja pesille asennettavin
kameroin, jotka välittävät reaaliaikaista kuvaa tutkijoille ja suurelle yleisölle.

Me vanhat merenkurkkulaiset voimme tuntea hienoista ylpeyttä omaehtoisesti
aloitetusta suojelutyöstä. Korvaamattoman tutkimusaineiston ohessa olemme tuot-
taneet kaksi aihepiiriä käsittelevää kirjaa ja elokuvaa. Merikotkan status on vaihtunee
pian uhanalaisesta silmälläpidettäväksi lajiksi, mutta tulevaisuutta on uhkaamassa uusi
vaara. Ensimmäiset lintuinfluenssan aiheuttamat kuolemat voivat enteillä kannan ro-
mahdusta heikoimpien vuosien tasolle.

KEVÄÄN KIEHTOVIN LUONNONNÄYTELMÄ

Merenkurkun saaristossa luontoa muuttaa eniten maan kohoaminen. Lahtia madaltuu
fladoiksi, jotka ovat vielä yhteydessä mereen. Muutamassa kymmenessä vuodessa
niistä tulee kluuvifladoja. Niiden yhteys katkeaa merenpinnan laskiessa alimmilleen.
Lopulta yhteys maatuu pysyvästi. Lahden perukasta on tullut makeavetinen kluuvijärvi.
Aikojen kuluessa kluuvi kasvaa umpeen järviruokoa ja soistuu.

Suurimpien saarten keskellä on myös sisäjärviä, joiden synty ei voi olla saman-
lainen kuin kluuvien. Ajattelen niiden olleen alkuaan merestä kohonneelle saarelle
jääneitä merivesialtaita, jotka ovat lumen sulamisvesistä ja sateista vähitellen muuttu-
neet suolattomiksi. Yhdestä sisäjärvestä on kaivettu yli kilometrin pituinen oja mereen.
Ojassa vaeltaa nykyisinkin kaloja järveen kutemaan.

Joistakin kluuveista jää virtaamaan puro mereen. Puroja myöten nousevat kevät-
kutuiset hauet, ahvenet ja särjet kutemaan niiden makeaan veteen. Useita puroja on
syvennetty kalojen kudulle pääsyn varmistamiseksi – ja toisaalla puron suu on tukittu
kivillä, etteivät kalat nousisi maan kohoamisen ja rehevöitymisen vuoksi liian vähäveti-
seen kluuviin, jossa sulaveden poistuttua kutu jää kuiville.

Kalojen pääsy kluuveihin ei ole lisääntymisen kannalta välttämätöntä. Kutu onnis-
tuu fladoissakin. Syyn, miksi ne kuitenkin yrittävät roiskia ylöspäin purojen matalissa ja
ahtaissa uomissa, on arveltu olevan makean veden lämpenemisessä merivettä aikai-
semmin. Kalat myös tunnistavat veden, jossa ovat syntyneet.

Jotkin tapahtumat ovat saaneet minut miettimään, onko kyse nimenomaan
paikkamuistista. Jos kalat kutivat ennen kluuvin syntymistä fladassa, palasivatko ne
olosuhteiden muututtuakin samaan paikkaan? Kerran tapasin puolitoistametrinen hau-
en – suurimman koskaan näkemäni - ylittämässä runsaan lumitalven sulavettä muuten
melkein kuiville jääneen rantaniityn poikki suuntana kluuvi, joka oli vuosia sitten kasva-
nut umpeen.

Toivotonta yritystä on mahdoton ymmärtää muuten kuin paikkamuistin avulla, sil-

lä sulaveden hajussa tai maussa hauki tuskin aisti mitään tuttua. Vanhus oli pyrkimässä paikkaan, josta oli syntynyt – ja ehkä ehtinyt aikanaan kuteakin siellä. Nuori merikotka tappoi sen keskelle niittyä ja söi haukea vatsan täydeltä monena päivänä.

Kalojen roiske puroissa kerää paikalle monia saalistajia. Merikotkien kanssa vuorotellen tai samaan aikaan jokaisella purolla käy kurkipari. Saariston kurjet ovat harjaantuneet kalastajiksi. Kauimmaksi kantautuvaa meteliä pitävät harmaalokit. Niiden kailotukseen sekoittuu kalalokkien kimakka kiljunta ja naurulokkien rääkynä. Lokit nielevät kiireellä pienimpiä kaloja elävinä. Joukossa häärii variksia, jotka eivät jostakin syystä siedä korpia samalla apajalla.

Puronsuun edustalla ui edes takaisin isokoskeloita seuraten pakenevaa ahventta tai särkeä puroonkin. Ylilentävältä kalasääskeltä pääsee kuin harmin kiljahdus sen havaitessaan matalikolla nousuun valmistautuvat hauet. Vain kerran olen nähnyt sen yrittävän pintakalan sieppausta merikotkan tavalla. Sääksen käyräkyntisten varpaiden erilaisesta rakenteesta johtuen kalastus perustuu syöksymiseen syvempään veteen. Matalikossa se voisi johtaa loukkaantumiseen.

Nisäkkäistä kalaa saapuvat syömään, useimmiten öisin, ketut, mäyrät ja supikoirat. Kaikille maistuvat parhaiten lintujen puron partaille jättämät puoliksi syödyt raadot. Vuosikymmeniä kateissa ollut saukko on palannut saaristoon. Sen sukeltaen tapahtuva hyökkäys aiheuttaa nousuun kerääntyneissä kalaparvissa kuohuvan pakoryntäyksen. Yhdellä puroista on poikennut susi, mutta karhua ei vielä kukaan ole päässyt näkemään.

Niiden yli viidenkymmenen vuoden aikana, joina olen valo- ja elokuvannut tapahtumia, on tietämieni luonnontilassa virtaavien purojen määrä supistunut kuudesta kahteen ja uomat ovat muuttuneet niin vähävetisiksi, ettei pääsy puroon onnistu joka keväänä. Myös joidenkin kaivamalla syvennettyjen uomien virtaus on ehtynyt tai tukkeutunut ruovikkoon.

Syntyykö yhä uusia kluuveja, vai aiheuttaako maan kohoaminen sen, että fladat vain kuivuvat? Varmaan sentään jossakin lukemattomista lahdista on syväne, josta jää jäljelle kluuvijärvi. Tuleeko siitä virtaamaan puro mereen, on arvoitus.

MERENKURKUN ÖLJYVAHINKO

Vuoden 1984 syksyllä rahtialus Eira ajoi karille keskellä Merenkurkkua. Rungon repeämästä mereen valui raskasöljyä, jonka tuuli levitti Suomen puoleiseen ulkosaaristoon. Enemmistö öljyyn tahriutuneista linnuista oli haahkoja ja isokoskeloita, mutta myös öljylautan kohdalla pintaan nousevia riskilöitä peittyi öljyyn kokonaan. Tummiä tahroja näkyi lokeissa ja tiiroissakin.

Suuri joukko vapaaehtoisia kerääntyi puhdistamaan likaantuneita rantoja. Merenkurkun merikotkatyöryhmä otti tehtäväkseen poistaa linnut, jotka odottivat luodoilla kuolemaa yrittäen turhaan puhdistaa höyheniään. Ne eivät menneet enää mereen sukeltamaan ravintoa, sillä tahriutunut höyhenys ei pitänyt vettä. Linnut ammuttiin siksi, etteivät merikotkat, jotka saalistivat pakenemaan kyvyttömiä lintuja, saisi elimistönsä myrkyllistä raskasöljyä. Kymmeniä täysiä säkkejä lähetettiin hävitettäväksi jätteenpolttolaitokseen.

Pahimmalta linnustotuholta vältyttiin, koska öljy ei ajautunut Valassaarten lahtiin, joissa parveili telkkiä, tukkasotkia ja pilkkasiipiä, eikä ruokkien ja riskilöiden moreeneille, joiden lähistöllä vielä enin osa niistä viipyi.

Operaatio kesti noin kuukauden. Huolella suoritettu rantojen puhdistus esti seuraavan kevään vahingot. Kymmenen vuoden kuluttua ei öljystä ollut enää jälkiä, eikä pesivien lintujen määrässä voinut havaita muutosta.

Laivaliikenne Merenkurkun kapenevan ja kohoavan kynnyksen kautta rannikoiden ja Perämeren satamiin tuskin vähenee ennen kuin väylät ovat madaltuneet kulkukelvottomiksi. Milloin tapahtuu uusi öljyvahinko – tai peräti suurempi katastrofi?

ELINKEINORAKENNEMUUTOS

Merenkurkun saaristossa jatkui ennen sotavuosia vallinnut elämäntapa suuremmitta muutoksitta 1960-luvun alkupuolelle saakka. Pääelinkeinoina olivat kalastus ja lypsykarjan sekä lampaiden hoito. Uloimmille saarille rakennetuista kesäkylästä oli luovuttu jo silloin, kun venemoottorit korvasivat purjeet. Eräs tuntemani sommarölaininen miehensä kanssa esikaupunkialueelle muuttanut isoäiti kertoi, ettei yhtään kaivannut vanhoja aikoja. Nuoren tytön elämä Storsandin kesäkylässä oli pelkkiä silakansuolia.

Björkössä ja Bergössä heinäpelloiksi muokattuja aloja ympäröi maasta raivattujen kivien muuri. Pienten peltojen sato riitti nipin napin karjan ja hevosten ruokintaan yli talven. Vain Norra Vallgrundissa näki laajempia peltoaukeita, mutta mieleeni ei ole jäänyt, kasvoiko missään viljaa. Joka talolla oli tietenkin perunamaa.

Raippaluodon ja Bergön liikenne hoidettiin autot kantavilla lautoilla. Vain Bergö on lauttamatkan päässä edelleen. Raippaluodon ja Björkön yhdisti maantie kaksine siltoineen. Tietä pääsi myös Vallgrundeihin, Sommaröhön, Söderuddeniin ja Panikeen. Kyliin ajoi postiauto kerran arkipäivisin. Kevään rospuuttoaikana teiden kuntoa ei voinut kehua. Muistan kun kerran palatessani Söderuddenin metsien tutkimusretkeltä sain kyydin Bengt Bengsin kuorma-autoon. Kuskin toteamus kuulosti jokseenkin tältä: Blej blöjtun. Auton luistellessa puolelta toiselle renkaiden syvyistä rapavelliä ymmärsin hänen tarkoittavan bli blöt, vaikka saaristoruotsi meni enimmäkseen yli hilseen.

Kovina pakkastalvina lauttayhteys hyytyi. Sen korvasi jäätie, jollainen voitiin aurata myös yli Merenkurkun. Uumajasta ostettiin edullista Bregott-margariinia ja Gevalia-kahvia. Valokuvausalan tarvikkeetkin olivat halvempia kuin Suomessa, mutta niitä hankkivat vain seikkailumatkalle lähteneet kaupunkilaiset. Vaarana oli juuttuminen tuulen kasaamiin kinoksiin.

Kalastajat kokivat jään alla pyytäviä verkkojatojaan koko talven toimittaen myyntiin haukea, madetta ja siikaa. Suolakalaa oli kaikilla yli oman tarpeen. Jos kyllästyi silakkaan ja siikaan, voi kellarista hakea harjuksen tai ulkomereltä pyydetyn lohen. Jollakin vanhemmalla miehellä oli suolattuna myös punalihaista ruutanaa. Emännät hoitivat muutamaa lypsävää ja lampaita, joita ruokittiin mataliin latoihin varastoidulla heinällä ja lehtikerpuilla.

Maaliskuussa lähti Bergöstä, Vallgrundista, Panikesta ja Björköstä viiden kuuden miehen pyyntikuntia hyljejahtiin. Jos jää oli vahvaa, vedettiin täyteen lastattu isovene traktorilla merelle. Muussa tapauksessa se työnnettiin miesvoimin poikittain asetetuis-

ta purjemastoista ulapan jäälle tai avoveteen. Varusteita oli paljon, sillä joskus saalistuskausi kesti vappuun - ainakin siihen saakka, että sai purjehtia vapaata vettä takaisin.

Lampaat vietiin veneillä erityisille laidunsaarille, joiden aluskasvillisuutta poltettiin muutaman vuoden välein, että niillä olisi vihantaa syötävää. Samalla hävisivät myös verta imevät puutiaiset. Syksyisin lampaat ajettiin kylänväen ja paimenkoiran yhteistyöllä veneisiin ja tuotiin hyväkuntoisina mutta takkuvillaisina takaisin lampoloihin.

Kesäaamuisin lehmät lähtivät ilman paimenta kulkemaan metsäpolkua rantaniityille. Iltaisin ne palasivat ammuvana jonona lypsettäväksi jakaantuen kylätieltä omiin koteihinsa. Heinänteosta vapautuneet hevoset saivat viettää kesälomaa kuljeksien vapaina ryhminä kylänraiteilla. Kun kuuli takaansa kavioiden kuminaa, oli parasta hypätä tiensivuun. Olisi voinut kuvitella siirtyneensä sata vuotta ajassa taaksepäin, ellei katsonut kylän kumpareella seisovaa siipensä menettänyttä tuulimyllyä ja kuullut kaupan suunnalta kantautuvaa traktorin terhakkaa säksätystä.

Majakat automatisoitiin. Valassaarten komea henkilökunnan talo jäi tyhjilleen ja viimeinen majakkamestari jäi eläkkeelle. Yksi pyyntiryhmä lähti vielä jälle vuonna 1963, mutta norppien ja harmaahylkeiden vähyys ja tapporahan maksun lopettaminen teki perinteen jatkamisesta kannattamatonta.

Jääkenttien hiljaisuudessa alkoi kuulla moottorin pörinää. Ensimmäisen moottorivetoisen kelkan olivat konstruoineet Stolpen veljekset verstaassaan, mutta pian kalastajilla näki tehdasvalmisteisia hitaita ja raskaita telakelkkoja, joilla ajo syvässä lumessa tai sohjossa oli hikistä työtä. Kuitenkin ne syrjäyttivät puiset messinkipohjaisiin jalaksin liukuvat ”stöttingit”, joilla menttiin kävelyvauhtia työntäen tai jääkengän tehokkain potkuin kokemaan verkkoja. Vielä kovemman metelin aiheuttivat Valassaarten merivartioaseman hydrokopteri ja myöhemmin koekäyttöön saatu ilmatyynyalus. Se osoittautui ohjaukelvottomaksi kovassa tuulessa. Kalastusveneiden Wikströmit ja Olympiat vaihdettiin tehokkaampiin moottoreihin. Uppoumarunkoisiin veneisiin asennettiin ”peräevät”, plaanitasot, estämään perän vajoamista liian syvään suuremmissa nopeuksissa.

Lypsykarjan pito lopetettiin. Maito ja voi ostettiin kaupasta. Saman kohtalon kokiivat hevoset. Ne korvasi traktori. Lampaita joissakin talouksissa yhä oli, ja niiden vienti kesäksi saariin jatkui entisellään.

Björköbyhyn elinkeinorakennemuutos toi verkkopaulatehtaan ja keskelle kylää minkkitarhan. En tiedä, ruvettiinko hajuhaittaa moittimaan, vai oliko tarha liian alttiina häiriöille minkkien poikimisaikaan, mutta parin vuoden kuluttua eläimet siirrettiin muualle ja tyhjä keskitysleiri jäi rumentamaan kylänäkymää. Raippaluotoon muutti kaupungista Lindemanin verkkotehdas.

Yhä useamman talon pihalla oli auto, etenkin kesäloman aikaan, kun Ruotsiin töihin menneet saapuivat kotikyliin. Björköbyn ilmettä kohennettiin kunnostamalla tuulimylly, joka sai uudet siivet ja raivaamalla pois tyhjillään luhistuva minkkitarha. Parempaan elintasoon liittyvä koneistuminen vei rahaa. Sitä saatiin metsien ja kesämökkityöntien myynnillä. Käynnistetty MERA-ohjelma tähtäsi metsien puuntuoton lisäämiseen. Avohakkuilta säästyneet korvet ja rämeet ojitettiin. Viimeisen kuukkelin näin vuonna 1967 ja samoihin aikoihin katosivat pohjansirkut. Joillakin saarilla vanhaa puustoa jäi vain suojametsäkaistoiksi niille rannoille, joka eivät mataluuden ja kivikkoisuuden vuoksi soveltuneet mökkityönteiksi.

Muistaakseni Erä-lehdessä julkaistu artikkeli pilkkijöiden runsaista ahvensaaliista Merenkurkussa, laukaisi sisämaan pilkkikansan vyöryn kevättalven rauhassa lepäävään

ulkosaaristoon. Autot täyttivät Björkön siltojen välisen tien levennyksen ja kummankin reunan, ja Svedjehamnin, Björköbyn vanhan kalasataman.

Parhaat saaliit sai purojen edustoilta, jonne kalat kerääntyivät odottamaan niiden aukeamista ja pääsyä kutemaan kluuveihin. Kymmenittäin miehiä istui jäällä nostaen ahventa minkä syöttien vaihdolta ennättivät. Pilkkiin tarttui niin suuriakin kyrmyniskoja, ettei niitä saanut ylös kairanreiästä. Joku kiskoi täyttä mustaa jätesäkkiä kohti satamaa, missä autoja oli kuin supermarketin parkkialueella. Rannoilla paloi 'pimplaajien' nuotioita ja taukopaikoille jäivät tyhjä oluttölkit, makkarapakettien kuoret, eväspaperit ja muovikassit.

Huolestuneet kyläläiset joutuivat merkitsemään havuilla puoliympyrän purojen edustoille kieltäen pilkinnän sen sisäpuolella. Saaristolaisten ennakkokäsitykset "finnitupeista" vahvistuivat. He olivat ahnetta moukkasakkia, jotka eivät ymmärtäneet mitään käytöstavoista eivätkä luonnon kunnioituksesta.

EU:lta saadulla leader-rahalla alettiin remontoida saariston fiskarbastuja, joista vanhimmat periytyivät 1800-luvulta. Näkyvimmillä paikoilla säilyneisiin automajoihin muurattiin uusi piisi ja savupiippu, lahkarmiset ikkunat vaihdettiin. Vuotava päre- tai malkakatto sai huovan ja rakoilevat hirsiseinät lautavuorauksen.

Vaikka oli tehty uudet satamat kalankäsittelyhalleineen savustamoineen, vain muutama saaristolainen sai enää elantonsa ammattikalastuksella. Kotimaisen kalan hinta oli liian alhainen. Silakasta suurin osa meni rannikon turkiseläintarhoille. Kuluttajien ruokapöytään kelpasi parhaiten siika, tuoreena ja savustettuna, mutta sitä, kuten myös nieriää, tuotiin Ahvenanmaan ja Ruotsin kalanviljelylaitoksilta kilpailukykyiseen hintaan. Kesäherkkuna pysyi kuitenkin yhä Helsinkiin saakka vietävä Merenkurkun böckling, savusilakka. Lohenpyynti kärsi ankarista pyyntirajoituksista alkuperäisen kannan suojelemiseksi, eikä vähää saalista pystynyt kauppaamaan niin halvalla kuin Norjan kassilohta.

Sillan valmistuminen Alskatin salmen yli Raippaluotoon aiheutti aluksi epäilyjä hämäreperäsin aikein liikkuvien ihmisten tulosta saaristoon. Lautalla vieraat autot eivät olleet välttyneet tullen menen silmälläpidolta. Mitään pelättyä ei kuitenkaan ilmennyt, vaikka kävijöiden määrä moninkertaistui. Liikenneministeri Norrbackin monumentti osoittautui piristysruiskeeksi kylien elinkeinoelämälle. Raippaluotoon kaavoitettu pienteollisuusalue sai uusia yrittäjiä. Jopa karjanhoito elpyi, mutta rannoilla ja pelloilla laidunsi lypsykarjan sijasta pääasiassa lihatuotantoon hankittua pitkäkarvaista ylämaan-karjaa, joka selviytyi talvenkin ulkoruokinnalla. Silta toi vaurautta myös siksi, että se mahdollisti helpon työssäkäynnin kaupungissa ja rannikkokylissä. Kauppojen ja kahviloiden liikevaihto kasvoi. He jotka olivat uskaltaneet investoida kalanpyydysten sijasta turistirysiin, alkoivat tehdä voittoa. Niiden palveluihin kuului moottorikelkkasafareita ja saaristoristeilyjä.

Viimeinenkin saaristokoulu lakkautettiin. Lapset kuljetettiin bussilla rannikkokyliden suurempiin, ajanmukaisempiin oppilaitoksiin. Myös Valassaarten merivartioasema tyhjени tarpeettomana ja rakennukset purettiin joitakin vuosia myöhemmin.

Syntyi luonto-oppaiden ammattikunta, joka vei matkailija- ja koululaisryhmiä Metsähallituksen rakentamalle vaelluspolulle ja veneretkille, joihin Raippaluodossa valmistettava alumiinirunkoinen, matalassa uiva venetyyppi soveltui yhtä hyvin kuin lampaiden kuljetukseen ja kalastamiseen.

Ennakkoluulot suomenkielisiä kohtaan täytyi unohtaa ja ruveta suhtautumaan

heihin hieman ystävällisemmin – jopa elvyttämään koulutunneilla huonosti päähän tarttuneen kielen puhetaitoa.

Vanhan sukupolven väistyttyä manan majoille murtui Björköbyn viimeinenkin tabu: Kylän asukasmäärän pito elinkelpoisena ja uudet palveluammatit tarvitsivat vierasta apua. Siispä suomenkielisillekin ryhdyttiin myymään ”isien maalta” omakotitontteja.

Saaristossa ei mikään ollut enää entisellään...

MERENKURKUN HYÖTYJIÄ JA HÄVIÄJIÄ

Monessa yhteydessä mainitun maankohoamisen ohella maa- ja metsätalous muuttavat Merenkurkun luontoa. Joet tuovat sisämaan pelloilta huuhtoutuvia ravinteita rehevöittämään rannikkovesiä. Saaristossa karjanhoidon loppuminen on palauttanut rantaniittyjä takaisin luonnontilaan. Primaarimetsien hakkuut ja ojitukset ovat köyhdyttäneet biodiversiteettiä aiheuttaen tyypillisten lintu- ja kasvilajien katoamisen. Menetettyjä ovat myös monet vanhoja puita lahottavat käävät ja lahoppuilla elävät hyönteiset.

Muutosvoimista on eniten hyötynyt järviruoko. Se levittäytyy jatkuvasti kauemmas merelle. Tyrniltä, joka on aikanaan juurtunut kivikkoon lähelle vesirajaa, mutta rantaviivan siirryttyä kauemmas on jäänyt pensastoina kuivemmalle maalle, järviruoko käsittääkseni estää soveliaamman kasvualan valtaamisen.

Joidenkin lajien menestymiseen on vaikuttanut asenteissa tapahtunut muutos. Kaupunkien ja teollisuuden jätevesikuormitus on miltei lakannut. Aiemmin vainon kohteina harvinaistuneita lintuja ja eläimiä on rauhoitettu. Parhaita esimerkkejä ovat merikotka ja harmaahylje. Ammattimaisen metsästyksen päättymisestä ja ympäristömyrkköjen käyttökiellosta huolimatta norppien väheneminen kuitenkin jatkuu. Syynä on jäiden ja lumipeitteen ohentuminen. Toisin kuin harmaahylkeet, jotka voivat synnyttää luotojen rannoille, norpat synnyttävät kuuttinsa lumenalaisissa jääahtoutumien onkaloissa.

Vielä kaikilta seurauksilta ennakoimaton tekijä onkin ilmaston lämpeneminen. Kylmempään sopeutuneita lajeja häviää tai siirtyy pohjoisemmaksi samalla kun eteläisiä lajeja runsastuu.

Häviäjiä:

metsäjänis	metso	pohjansirkku	norppa
piisami	huuhkaja	leppälintu	harjus
liito-orava	kalasääski	töyhtötiainen	vaellussiika
	kanahaukka	hömötiainen	kolmipiikki
	helmipöllö	kuusitiainen	
	varpuspöllö	puukiipijä	
	kuukkeli	hippiäinen	
	palokärki	lapasotka	
	pohjantikka	pilkkasiipi	
	käki	selkälokki	
	kottarainen	naurulokki	
	pikkulepinkäinen	räyskä	
	metsäviklo	karikukko	

Hyötyjiä:

hirvi	kurki	hauki
valkohäntäkauris	laulujoutsen	kuha
metsäkauris	kyhmyjoutsen	muikku
supikoira	kanadanhanhi	särki
rusakko	merihanhi	
minkki	merimetso	
	härkälintu	
	mustakurkku-uikku	
	harmaalokki	
	punavarpunen	
	rautiainen	
	peukaloinen	
	viiksitimali	
	sinitiainen	

Satunnaisia vierailijoita ja pesijöitä:

karhu	kiljukotka	pyöriäinen
susi	haarahaukka	turska
ilves	tunturipöllö	
villisika	viirupöllö	
	harmaahaikara	
	kaulushaikara	
	harmaapäätikka	
	satakieli	